

PROF. DR HAB. ŁUCJA OKULICZ-KOZARYN
(5.01.1933–16.02.1999)

16 lutego 1999 r. archeologia polska poniosła bolesną stratę. Po krótkim pobycie w szpitalu zmarła wybitna badaczka pradziejów Bałtów, profesor Łucja Okulicz-Kozaryn.

Łucja Okulicz-Kozaryn, z domu Kunicka, urodziła się 5 stycznia 1933 r. w Nowym Sączu. Od 1938 r. mieszkała w Warszawie, gdzie w 1951 r. zdała maturę i rozpoczęła studia na Sekcji Historii Kultury Materialnej Wydziału Historii Uniwersytetu Warszawskiego. Egzamin magisterski złożyła w 1955 r., przedstawiając pracę o wczesnośredniowiecznych grach i zabawkach z Gdańska, pisaną na seminarium prof. dr W. Antoniewicza. Na początku 1956 r. została zatrudniona w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN (obecnie Instytut Archeologii i Etnologii PAN), w którym pracowała do ostatka, przechodząc wszystkie szczeble hierarchii służbowej – od asystenta do profesora. W 1966 r. uzyskała w IHKM PAN stopień doktora za pracę o kulturze kurhanów zachodniobałtyjskich, pisaną na seminarium prof. dr W. Antoniewicza. W 1976 r. odbyło się w IHKM PAN Jej kolokwium habilitacyjne na podstawie pracy *Osadnictwo strefy wschodniobałtyckiej w I tysiącleciu przed naszą erą*. Nominację profesorską otrzymała w 1994 r. Była rzeczoznawcą Ministra Kultury i Sztuki oraz konsultantem naukowym wielu badań terenowych.

Prowadziła liczne wykłady w Białostockiej Filii Uniwersytetu Warszawskiego (1977–1979), na Uniwersytecie M. Kopernika w Toruniu (1987–1989), a od 1995 r. na Uniwersytecie Warszawskim, na którym m.in. kierowała seminarium magisterskim. Swymi studentami opiekowała się do ostatnich chwil życia. W 1997 r. wypromowała w IAiE PAN rozprawę doktorską M. Hoffmanna.

Jej pasja społecznikowska znalazła najpełniejszy wyraz w działalności w NSZZ Solidarność, którego członkiem była od jego powstania i w którym pracowała także i wtedy, kiedy było to niebezpieczne. W stanie wojennym przez kilka lat działała jako kolporterka wolnych wydawnictw, dźwigając paczki książek i prasy. W 1989 r. podjęła i z pełnym poświęceniem pełniła funkcję delegata Komitetu Obywatelskiego ds. wyborów w województwie elbląskim. W 1998 r. wybrano Ją Przewodniczącą Komisji Zakładowej Związku przy IAiE PAN.

Naukowe zainteresowania Ł. Okulicz-Kozaryn koncentrowały się na problematyce północno-wschodniej Polski i jej powiązań z terenami krajów nadbałtyckich i Rosji. Wraz z mężem stworzyli zespół, któremu udało się trwale wprowadzić tę problematykę do dorobku polskiej archeologii. Wysoka ocena tej działalności przez środowisko archeologiczne znalazła m.in. wyraz w przyznanej im przez Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich w 1998 r. nagrodzie imienia J. Kostrzewskiego za całokształt osiągnięć naukowych. To jedna z kilku nagród, które Ł. Okulicz-Kozaryn otrzymała za swą pracę naukową.

Olbrzymia część Jej działalności wykopaliskowej oraz publikacji związana była z terenami północno-wschodniej Polski. Była entuzjastką prac terenowych, miała olbrzymie zasługi w badaniu stanowisk Mazowska, Warmii, Mazur i Białostoczczyzny. Ł. Okulicz-Kozaryn kierowała pracami wykopaliskowymi w Warszawie-Wilanowie (1955), Pełczyskach (1957–1959), Tuchlinie (1959), Łączynie Starym (1960), Kęsosze (1961), Gródkach (1962), Franknowie (1969), Biesowie (1970), Maradkach (1970), Rembielinie (1972–1974) i Rogowie (1981–1982); uczestniczyła w ekspedycjach prowadzących badania w Szwajcarii (1955), Wiślicy (1956–1960), Gródkach (1957–1959), Bilwinowie (1958), Rostkach (1958–1959), Dobrzankowie (1960), Osinkach (1960, 1963–1967), Wyszemborku (1974–1976), Turlawkach (1971–1973), Krośnie (1980–1981), Szurpiłach (1981–1991) oraz Weklicach (1984–1998). Ponadto przeprowadziła wiele badań sondażowych oraz powierzchniowych. Była też rzeczoznawcą badań AZP w woj. elbląskim, olsztyńskim i suwalskim.

Początkowo prace Ł. Okulicz-Kozaryn ukierunkowane były przede wszystkim na zagadnienia kultury kurhanów zachodniobałtyjskich wczesnej epoki żelaza. Po pewnej liczbie publikacji źródeł ukazała się w 1970 r. drukiem Jej rozprawa doktorska *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żelaza*. Tematyce tej pozostała wierna przez cały czas pracy zawodowej, rozszerzając swe zainteresowania o studia etnogenetyczne i przedstawiając tę problematykę na szerokim tle zjawisk Europy Wschodniej. Ten drugi kierunek badań uwieńczyła rozprawą habilitacyjną *Osadnictwo strefy wschodniobałtyckiej w I tysiącleciu przed naszą erą*, w której wykorzystała m.in. materiały zebrane podczas ośmiomiesięcznego pobytu na stypendium w ZSRR (1963–1964). Uczestnicząc w badaniach Pracowni Polskiego Atlasu Archeologicznego (za opublikowanie których uzyskała nagrodę zespołową Sekretarza I Wydziału PAN) powróciła do problematyki wczesnego średniowiecza. Studia nad tymi zagadnieniami zaowocowały szeregiem publikacji, z których wymienić należy przede wszystkim kilka książek: *Życie codzienne Prusów i Jaćwiegów w wiekach średnich*, *Finowie Zachodni* (wyróżniona przez I Wydział PAN nagrodą im. E. Majewskiego) i przygotowana do druku *Finowie Wołżańscy*. Za próbę podsumowania wieloletnich badań uznać trzeba książkę *Dzieje Prusów*, w której Autorka przedstawiła na szerokim tle rodowód Prusów i ich dzieje zarówno na podstawie źródeł archeologicznych oraz językoznawczych, jak i pisanych. Odnotować trzeba niezmiernie rzadki przy tego rodzaju opracowaniach fakt, że książka ta uzyskała takie powodzenie wśród czytelników, iż już w następnym roku ukazało się jej drugie wydanie. Opublikowany dorobek Ł. Okulicz-Kozaryn obejmuje 77 pozycji, w tym 4 książki, a dalszych 6 prac znajduje się w druku. Trzeba powiedzieć, że jest to dorobek znaczny i znaczący, nie tylko ze względu na ilość, lecz przede wszystkim – na swą trwałą wartość naukową. Jej wielkie zasługi, zarówno w zakresie badań terenowych, jak i publikacji, zostały nagrodzone Złotym Krzyżem Zasługi.

Odnotować także trzeba Jej wybitny wkład w popularyzację archeologii. W tym zakresie wymienić należy szereg wydrukowanych artykułów, a przede wszystkim wspomnianą już książkę z serii „Życie codzienne”. Była autorką lub współautorką scenariuszy 4 wystaw archeologicznych, przygotowywanych dla różnych muzeów. Napisała przewodnik po wystawie w Elblągu. W jej dorobku znajduje się też 130 haseł do *Słownika geograficzno-turystycznego Polski* (1976) oraz kilka haseł do *Nowej Encyklopedii Powszechnej* (1997). Działała aktywnie w różnych towarzystwach naukowych, a zwłaszcza w Polskim Towarzystwie Archeologicznym i Numizmatycznym (członek Zarządu Głównego), Stowarzyszeniu Społeczno-Kulturalnym „Borussia” oraz w Ośrodku Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego.

Była zawsze bardzo zaangażowana i bezkompromisowa w swych działaniach. Posiadała wielką wiedzę i nie ograniczając się do wąskiej specjalizacji, stale poszerzała swe zainteresowania. Słowem, pożegnaliśmy badaczkę wybitną i prawnego człowieka. Pozostanie po Niej pamięć i wielki dorobek naukowy.

Bibliografia

1956

1. (z T. Piętką) *Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Warszawie-Wilanowie*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 23, s. 356–362.

1957

2. (z I. Górską) *Konferencja IHKM PAN poświęcona sprawom Polskiego Atlasu Archeologicznego*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 24, s. 274–275.
3. (z I. Górską) *Z obrad Rady Naukowej Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN*, „Z Otchłani Wieków”, R. 23, s. 169–170.

1958

4. (z I. Górską) *Z dyskusji nad Polskim Atlasem Archeologicznym*, „Archeologia Polski”, t. 2, s. 399–400.

1959

5. *Wczesnośredniowieczne zabawki i gry z Gdańska*, [w:] *Gdańsk wczesnośredniowieczny*, t. 1, Gdańsk, s. 107–143.
6. (z J. Dąbrowskim) *Sprawozdanie z badań kurhanu, odkrytego w Lidzbarku Warmińskim*, „Rocznik Olsztyński”, t. 2, s. 81–117.
7. (z Z. Wartołowska, I. Górską, L. Graba-Łęcką) *Badania grodziska w Wiślicy w 1956 r.*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 7, s. 49–56.

1960

8. (z I. Górską, J. Pyrgałą, W. Szymańskim) *Wyniki badań archeologicznych, przeprowadzonych na terenie Mazowsza w 1959 r. przez Pracownię Polskiego Atlasu Archeologicznego IHKM PAN*, „Notatki Płockie”, nr 15, s. 23–26.
9. (z J. Okuliczem) *Archeologia dla turystów*, Warszawa.

1961

10. *Cmentarzysko kurhanowe w miejscowości Grodki, pow. Działdowo*, „Rocznik Olsztyński”, t. 3 [1960], s. 45–72.
11. *Naczynia wczesnośredniowieczne ręcznie lepione z Tuchlina, pow. Wyszaków*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 27, s. 122–123.

1962

12. (z J. Dąbrowskim) *Skarb brązowy ze Stawiszyc, pow. Pińczów*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 28, s. 243–250.
13. *Sprawozdanie z badań w Pelczyskach, pow. Pińczów*, [w:] *I Konferencja naukowa w Warszawie 23 i 24 marca 1960*, Zespół Badań nad Polskim Średniowieczem U.W. i P.W., Warszawa, s. 73–75.
14. (z J. Okuliczem) *The La Tène and the Roman Periods in the northern Masovia and in the southern Mazurian area in the light of new discoveries*, „Archaeologia Polona”, t. 4, s. 286–294.
15. (z J. Okuliczem) *Niektóre problemy pogranicza Mazowsza i Mazur w świetle nowych materiałów archeologicznych*, [w:] *Rok Ziemi Mazowieckiej*, Płock, s. 110–117.
16. *Prace wykopaliskowe prowadzone we wsi Grodki, pow. Działdowo*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, nr 4 (78), s. 815–818.
17. *Badania powierzchniowe w okolicach Różanu, pow. Maków Mazowiecki*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 28, s. 84–86.

1963

18. (z J. Okuliczem) *Dwa wczesnośredniowieczne cmentarzyska z grobami ciałopalnymi a problem obrządku pogrzebowego na północnym Mazowszu*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 29, s. 105–118.
19. *Cmentarzyska kurhanowe z wczesnej epoki żelaza w miejscowościach Grodki, pow. Działdowo, i Kęsocha, pow. Przasnysz*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 15, s. 119–122.
20. *Wczesnośredniowieczny kurhan ciałopalny w miejscowości Kęsocha, pow. Przasnysz*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 15, s. 264–267.

1964

21. *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Tuchlinie, pow. Wyszaków*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 30, s. 372–387.
22. (z W. Antoniewiczem, I. Górską, L. Paderewską, J. Pyrgałą, W. Szymańskim, Z. Wartołowską) *Mapa grodzisk w Polsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków.

1966

23. *Uwagi o procesie kształtowania się kultury kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żelaza*, „Archeologia Polski”, t. 11, s. 423–437.

1967

24. (rec.) P.N. Tret'jakov, E.A. Šmidt, *Drevnie gorodišča Smoleńščiny, Moskva–Leningrad 1963*, [w:] „Archeologia Polski”, t. 12, s. 441–443.

1968

25. *Sprawozdanie z badań sondażowych na grodziskach w Krajewie Wielkim i Tańsku-Przedborach, pow. Przasnysz, w 1965 roku*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 19, s. 361–362.
 26. (rec.) J. Antoniewicz, *Zarys pradziejów powiatu suwalskiego, Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny, Warszawa–Białystok 1965*, [w:] „Rocznik Białostocki”, t. 8 [1967], s. 477–480.

1969

27. *Uwagi o etnogenezie zachodniego odłamu Bałtów*, „Archeologia Polski”, t. 14, s. 391–416.
 28. (rec.) Ja.Ja. Graudonis, *Latvija v epochu pozdnej bronzy i rannego żełaza, Riga 1967*, [w:] „Archeologia Polski”, t. 14, s. 468–474.
 29. *Studies on the Culture of West Balt Tumuli in the Early Iron Age*, „Archaeologia Polona”, t. 11, s. 35–57.

1970

30. *Bałtowie we wczesnej epoce żełaza*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, nr 1 (107), s. 33–38.
 31. *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żełaza*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
 32. *Franknowo, pow. Biskupiec*, Informator Archeologiczny. Badania 1969 r., Warszawa, s. 254–256.
 33. *Sprawozdanie z badań kurhanu w miejscowości Biesowo, pow. biskupiecki w 1970 r.*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, nr 4 (110) s. 633–638.
 34. (z E. Gąssowską) *Sprawozdania z badań sondażowych osiedla obronnego w Maradkach, pow. mrągowski w 1970 r.*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, nr 4 (110), s. 641–642.
 35. (rec.) P.N. Tretiakow, *Finno-ugry, Bałty i Sławianie na Dnieprze i Wolgje, Moskwa 1966*, [w:] „Rocznik Białostocki”, t. 9 [1968–1969], s. 427–433.
 36. (rec.) O.N. Mielnikowskaja, *Plemiona juźnoj Bielorusi w ranniem żełeznom wiekie, Moskwa 1967*, [w:] „Rocznik Białostocki”, t. 9 [1968–1969], s. 437–443.

1971

37. *Stan i perspektywy badań nad późną epoką brązu i wczesną epoką żełaza w Polsce północnej*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 23, s. 450–455.
 38. *Cmentarzysko ciałopalne z wczesnej epoki żełaza w miejscowości Łączyno Stare, pow. Przasnysz*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, t. 1, s. 99–125.
 39. (z J. Okuliczem) *Pradzieje Ziemi Zawkrzeńskiej*, [w:] *Prace Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych*, nr 11, *Studia i Materiały do dziejów Ziemi Zawkrzeńskiej*, t. 1, Warszawa, s. 9–35.
 40. *Biesowo, pow. Biskupiec Reszelski*, Informator Archeologiczny. Badania 1970 r., Warszawa, s. 70–71.
 41. *Maradki, pow. Mrągowo*, Informator Archeologiczny. Badania 1970 r., Warszawa, s. 84.

1972

42. *Cmentarzysko kurhanowe w miejscowości Kęsocha, pow. Przasnysz*, „Światowit”, t. 33, s. 121–142.
 43. *Sprawozdanie z weryfikacji stanowisk archeologicznych we wschodniej części Mazur w 1971 r.*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, nr 1 (115), s. 244–247.
 44. *Rembielin, pow. Przasnysz*, Informator Archeologiczny. Badania rok 1971, Warszawa, s. 121.

1973

45. *Z badań sondażowych grodzisk mazowieckich*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 25, s. 205–212.
 46. *Rembielin, pow. Przasnysz*, Informator Archeologiczny, Badania rok 1972, Warszawa, s. 105–106.

47. (rec.) J. Ozols, *Die baltische Steinkistengräberkultur, Vorgeschichtliche Forschungen, t. 16, Berlin 1969*, [w:] „Archeologia Polski”, t. 18, s. 252–257.

1974

48. (z A. Pozarzycką, W. Nowakowskim) *Stanowisko z wczesnej epoki żelaza w Rembielinie, pow. Przasnysz*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 26, s. 65–72.
49. *Rembielin, pow. Przasnysz, Informator Archeologiczny. Badania rok 1973, Warszawa, s. 128.*

1975

50. (z E. Gąsowską) *Badania sondażowe osiedla obronnego w miejscowości Maradki, pow. Mrągowo, „Światowit”, t. 34, s. 319–327.*
51. *Sprawozdanie z badań cmentarzyska z wczesnej epoki żelaza w Rembielinie, powiat przasnyski, „Rocznik Olsztyński”, t. 11, s. 205–210.*
52. (rec.) N.L. Členova, *Chronologija pamjatnikov karasukskoj èpochi, Moskwa 1972*, [w:] „Archeologia Polski”, t. 20, s. 467–474.

1976

53. *Osadnictwo strefy wschodniobałtyckiej w I tysiącleciu przed naszą erą, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.*
54. (z L. Gajewskim, I. Górską, L. Paderewską, J. Pyrgałą, W. Szymańskim) *Grodziska Mazowska i Podlasia (w granicach dawnego województwa warszawskiego), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.*
55. (z J. Okuliczem) *Cmentarzyska kultury pomorskiej i z okresu rzymskiego w Michałkowie, gm. Dobrzyń, woj. Włocławek, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 41, s. 435–460.*

1978

56. *Settlement and culture structures in the East Baltic zone of the Bronze and Early Iron Age, „Archaeologia Polona”, t. 18 [1977], s. 37–61.*

1979

57. *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich, [w:] Prahistoria Ziem Polskich, t. IV, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 179–189.*
58. *Kultura ceramiki kreskowanej (sztrychowanej), [w:] Prahistoria Ziem Polskich, t. IV, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 205–206.*
59. *Kultura pomorska a kultura kurhanów zachodniobałtyjskich, [w:] Problemy kultury pomorskiej, Koszalin, s. 13–31.*

1980

60. (rec.) V. Ūrtāns, *Senākie depoziīti Latvijā (līdz. 1200 g), Rīga 1977*, [w:] „Archeologia Polski”, t. 24, s. 213–216.
61. (rec.) A.Ch. Chalikov, *Volgo-Kam'e v načale èpochi rannego železa VIII–VI vv. do n.è., Moskva 1977*, [w:] „Archeologia Polski”, t. 24, s. 216–223.

1981

62. *Kurhan z wczesnej epoki żelaza w miejscowości Biesowo, gmina Biskupiec, „Rocznik Olsztyński”, t. 12–13, s. 71–104.*
63. *Wczesnożelazne cmentarzysko kurhanowe w Gródkach, gmina Płońnica, województwo ciechanowskie, stanowisko 7 „Brzezinka”, „Rocznik Olsztyński”, t. 12–13, s. 149–257.*
64. *Problem językowej wspólnoty bałtosłowiańskiej a realia dziejowe, [w:] Dzieje Warmii i Mazur w zarysie, t. 1, Olsztyn, s. 61–71.*
65. *Kształtowanie się osadnictwa Mazur Wschodnich i Suwalszczyzny we wczesnej epoce żelaza, „Rocznik Białostocki”, t. 14, s. 139–149.*

66. (rec.) *Lietuvos Archeologija, Wilno 1979*, [w:] „Archeologia Polski”, t. 26, s. 235–237.
 67. (rec.) *Finno-Ugry i Slavjane. Doklady pervogo sovetsko-finljandskogo simpozjuma po voprosam archeologii 15–17 nojabra 1976, Leningrad 1979*, [w:] „Archeologia Polski”, t. 26, s. 453–456.

1983

68. *Życie codzienne Prusów i Jaćwiegów w wiekach średnich (IX–XIII w.)*, Warszawa.

1986

69. *Aleksander Dymaczewski (1930–1984)*, „Z Otchłani Wieków”, R. LII, nr 1, s. 42–43.

1991

70. (z M. Kasprzycką) *...nim powstał Elbląg. Przewodnik po wystawie*, Elbląg.

1992

71. *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich. Próba weryfikacji hipotez*, [w:] *Barbaricum 2*, Warszawa, s. 82–88.

1993

72. *Finowie Zachodni*, Warszawa.

1994

73. (z J. Okuliczem) *Wyprawa świętego Wojciecha do Prus. Realia archeologiczne i perspektywy badawcze*, [w:] *Barbaricum 3*, Warszawa, s. 243–255.

1996

74. (z J. Okuliczem) *Tło osadnicze wyprawy św. Wojciecha do Prus. Realia archeologiczne i perspektywy badawcze*, „Studia Warmińskie”, t. 30, s. 89–106.
 75. *Bibliografia prac Jerzego Okulicza-Kozaryna 1955–1995*, [w:] *Concordia. Studia ofiarowane Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, Warszawa, s. 7–12.

1997

76. *Dzieje Prusów*, Wrocław.

1999

77. *Misja św. Wojciecha w świetle źródeł archeologicznych*, [w:] *Pogranicze polsko-pruskie w czasach św. Wojciecha, Materiały z konferencji 18–19 września 1997 w Elblągu*, Elbląg, s. 129–134.

Jan Dąbrowski